

Geliş Tarihi:

10.08.2021

Kabul Tarihi:

25.08.2021

Yayımlanma Tarihi:

30.09.2021

Kaynakça Gösterimi: Yalçınkaya, N. M. (2021). Türkiye'de kıyı alanlarında yaşanan sorunlar çerçevesinde hukuki süreçlerin incelenmesi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(41), 924-950. doi: 10.46928/iticusbe.980906

TÜRKİYE'DE KIYI ALANLARINDA YAŞANAN SORUNLAR ÇERÇEVESİNDE HUKUKİ SÜREÇLERİN İNCELENMESİ

Araştırma

Nermin Merve Yalçınkaya

Sorumlu Yazar (Correspondence)

Çukurova Üniversitesi

nbaykan@cu.edu.tr

Nermin Merve Yalçınkaya, Stratejik Çevresel Değerlendirmenin Türkiye’de yasal uygulama süreci ile ilgili doktora çalışmasını 2019 yılında tamamlamıştır. Temel çalışma alanları arasında Peyzaj Planlama, ÇED, SÇD ve Çevre Hukuku yer almaktadır. Çalışma alanlarıyla ilgili ulusal ve uluslararası projelerde görev almış ve araştırmalar yapmıştır.

TÜRKİYE'DE KIYI ALANLARINDA YAŞANAN SORUNLAR ÇERÇEVESİNDE HUKUKİ SÜREÇLERİN İNCELENMESİ

Nermin Merve Yalçınkaya
nbaykan@cu.edu.tr

ÖZET

Amaç: Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de kıyı alanları ile ilgili yürütülen hukuki süreçlerin gerekçeleri, kapsamı ve işleyişine yönelik bir araştırma yürütmektir.

Yöntem: Türkiye’de kıyı alanlarında çevresel dinamikler, mülkiyet sorunu vb. konulara ilişkin gözlenen sorunlar ve yürütülen dava süreçleri, Anayasa Mahkemesi (AYM), Yargıtay Hukuk Daireleri, Yargıtay Hukuk Genel Kurulu (YHGK), Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) başta olmak üzere ilgili mahkeme dosyaları ve Sayıştay raporları incelenerek tespit edilmiştir. Hukuki süreçler, neden-sonuç ilişkisi gözetilerek değerlendirilmiştir.

Bulgular: Yaklaşık 8.000 km’lik kıyı şeridinde sahip Türkiye’de ülke nüfusunun yaklaşık %60’ına yakını kıyı illerinde yaşamaktadır. Bu nedenle, kıyı alanları sahip olduğu doğal kaynak rezervlerinin yanı sıra, kültürel tabanlı farklı faaliyetler için de yoğun olarak tercih edilmektedir. Kıyı alanlarının etkin ve etkili kullanılmasına dair karar verme süreçleri büyük bir önem arz etmekte; bu süreçlerin altyapısını ise hukuk kuralları, planlama çalışmaları ve geleceğe yönelik dengeli ve uyumlu politikalar oluşturmaktadır. Nitelikli ve çok boyutlu bir çerçevede yönetilmesi gereken kıyı alanlarına ilişkin yaşanan sorunlara yönelik farklı çözüm yollarına başvurulmaktadır. Özel-tüzel kişiler, farklı kamu kurumları, Sivil Toplum Kuruluşları (STK) vb. tarafından farklı gerekçeler ile hukuki süreçler başlatılmakta ve yasal çerçevede çözüm yolları aranmaktadır. Çalışmada, kıyı alanlarındaki uygulamalardan kaynaklanan hukuki sorunların başında mülkiyet hakkı ve çevre hukuku merkezli ihlaller olduğu, bu durumun ise gerek bireysel olarak tapu maliklerine gerekse kıyı alanında yaşayan kent sakinleri ve STK gibi menfaat gruplarına olumsuz olarak yansdığı görülmüştür. Bunun yanı sıra, kıyı alanlarına yönelik yetkinin tek elde toplanmaması ve ortak kıyı mevzuatının bulunmaması da öne çıkmaktadır.

Özgünlük: Türkiye’de kıyı alanlarında yaşanan sorunlar sosyoekonomik açıdan birçok vatandaşı olumsuz etkilemekte, ekolojik açıdan ise çevresel sürdürülebilirlik üzerinde tehdit oluşturmaktadır. Kıyı alanlarında ağırlıklı olarak yaşanan hukuki süreçlere yönelik bu çalışma; görülen davaların nedenlerini, davacıları, dava sonuçlarını ve yetkili mercileri aydınlatan bir perspektif sunmaktadır. İlgili çalışmalara yönelik literatür dayanağı sunan bu çalışmada, aynı zamanda ulusal ve uluslararası perspektifte (AYM, YHGK, AİHM) emsal nitelikteki kararlar ve öncelikli tespit edilen sorunların azaltılmasına yönelik geliştirilen çözüm önerileri yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Kıyı Alanları, Yasal Çerçeve, Koruma-Kullanma Dengesi

JEL Sınıflandırması: K32, P28, Q51

THE STUDY OF LEGAL PROCESSES WITHIN THE FRAMEWORK OF PROBLEMS OCCURRING IN COASTAL AREAS IN TURKEY

ABSTRACT

Purpose: The aim of this study is to conduct a research on the scope, causes and procedures of legal processes related to coastal areas in Turkey.

Method: The problems with the environmental dynamics, property rights, etc. related to coastal areas in Turkey and the litigation processes are examined by considering documents in the case files of Constitutional Court, Supreme Court, Supreme Court Assembly of Civil Chambers, European Court of Human Rights and documents of Court of Accounts. Judicial processes are evaluated in a comprehensive framework by considering the cause-effect relationship.

Findings: Turkey, which has a coastline of approximately 8.000 km, 60% of the population lives in coastal provinces. For this reason, coastal areas are highly preferred for different cultural activities as well as their natural resource reserves. Decision-making processes for the efficient and effective use of coastal areas are very important. The infrastructure of these processes consists of legal rules, planning studies and balanced and harmonious policies for the future. Different solutions are used for the problems experienced in coastal areas that need to be managed in a quality and multidimensional scope. Private-legal person, Non-Governmental Organizations (NGO), etc. legal processes are begun by different reasons and solutions are sought within the legal framework. It is determined as a fundamental findings of the study; legal problems arising from practices in coastal areas violations of property rights and environmental law-based violations. Community of interest such as individual deed owner, city dwellers living in coastal area and NGO are adversely affected accordingly. Furthermore, it is come to fore that the authority for coastal areas is not gathered in one hand and there is no common coastal act.

Originality: The problems occurred in the coastal areas in Turkey negatively affect many citizens in terms of socioeconomics, and pose a threat to environmental sustainability in ecological terms. This study on the legal processes predominantly experienced in coastal areas; it provides information about the reasons for the lawsuits, the plaintiffs, the results of the lawsuits and the competent authorities. In this study, which provides a literature base for related studies, there are also solution proposals have been developed to reduce the problems identified as priority based on preceding decisions at national and international scale.

Keywords: Turkey, Coastal Areas, Legal Framework, Protection-Use Balance

JEL Classification: K32, P28, Q51

GİRİŞ

Türkiye, yer aldığı coğrafi konum itibarıyla oldukça geniş kıyı alanına sahip bir ülke konumundadır. Ege Bölgesi'nde 2805 km, Karadeniz Bölgesi'nde 1785 km, Akdeniz Bölgesi'nde 1577 km, Marmara Bölgesi'nde 1089 km ve Adalara ait 1067 km olmak üzere sahip olduğu toplam 8323 km kıyı alanı, çevresel, kültürel ve ekonomik açıdan önemli kaynak değeri niteliği taşımaktadır (Sayıştay, 2006; TUİK, 2021). Yüksek değere sahip bu kaynaklar, yönetilmesi gereken birtakım önemli sorunları da beraberinde getirmektedir. Kıyı alanlarının etkin ve etkili kullanımını adına yürütülmesi gereken çok boyutlu karar verme süreçlerinin altyapısını ise hukuk kuralları, planlama çalışmaları ve geleceğe yönelik dengeli ve uyumlu politikalar oluşturmaktadır.

Tarihsel süreçte kıyı alanları ele alındığında, Sanayi Devrimi'nin bu kullanımların şekillenmesinde kilit rol oynadığı görülmektedir. 20. Yüzyıldan itibaren toplumsal dinamiklerin değişmesi, kıyı alanlarının kullanım tercihleri üzerinde de oldukça etkili olmuştur. Kullanımları ekonomik hedefler doğrultusunda şekillenen kıyı alanlarında konut, turizm, sanayi, ticaret, ulaşım vb. mekânsal boyutu olan sektörel kullanımlar görülmeye başlamış; bu durum günümüz kentlerinin oluşmasında etkin rol oynamıştır (Kırkık, 2010; Solmaz, 2017; Derici, 2018).

1982 Anayasası ve 3621 sayılı Kıyı Kanunu başta olmak üzere birçok kanun metninin içinde kıyı ile ilgili hükümler bulunmaktadır. Devletin kıyı ile ilgili tasarrufunun öncelikli amacı ise, mevzuat ile desteklenen çerçevede "kamu yararı" olarak ifade edilebilir. Ancak kamu yararı amacının gerçekleştirilmesine yönelik yürütülen süreçlerde, kıyı bölgesinde mülkiyeti bulunan kişilerin mülkiyet hukuku kapsamında maliki oldukları taşınmazların varlığı da göz önüne alınması gereken bir gerçekliktir. Karadeniz'den Ege'ye; Ege'den Akdeniz'e uzanan uzun bir kıyı şeridinde sahip olması nedeniyle Türkiye nüfusunun önemli bir bölümünün kıyı alanlarında yaşaması ise, bu süreçte karşılaşılan çeşitli sorunların temel gerekçeleri arasında gösterilebilir. Kişilerin kıyı alanlarında maliki oldukları özel mülkiyetlerinin korunması veya oluşabilecek zararlarının tazmin edilebilmesi hukuk devleti ve onun bir yansıması olarak hukuki öngörülebilirlik ilkesinin gerekliliğidir. Bu doğrultuda ifade edilebilir ki; kıyı alanlarına yönelik yönetim ve planlama kararlarının ve akabinde tasarım uygulamalarının, doğal ve kültürel çevre bileşenleri, mülkiyet hakkı vb. unsurlar gözetilerek yürütülmesi gerekmektedir.

Kıyı alanlarında yürütülecek nitelikli planlama süreçleri, söz konusu alanlarda ekosistem bütünlüğüne yönelik kültürel baskılar, biyotopların tahrip edilmesi, biyoçeşitlilik kayıpları ve deniz seviyesinin yükselmesinden kaynaklanan jeomorfolojik etkiler vb. açıdan mevcut çevresel dengenin korunması ve sürdürülebilirliği adına son derece önemlidir. Söz konusu alanlarda ekolojik tabanlı mevcut durum analizlerinin gereği gibi yürütülmediği, salt ekonomik ve sosyal kaygılarla gerçekleştirilen yatırımlar doğal yapı üzerinde önemli bir tehdit unsuru olmaktadır. Bununla beraber, deniz seviyesinin her geçen yıl yükselme eğiliminde olduğu gözetilmeden belirlenen kıyı politikaları, ilerleyen dönemlerde birçok soruna neden olma potansiyelini taşımaktadır.

Kıyı alanlarında toplum ve kamu yararının gözetilmediği ya da ön planda tutulmadığı uygulamalar sonucunda, gerek bireysel gerek toplu bir şekilde hareket edilerek dava yollarına başvurulmaktadır. İdare mahkemelerinde açılan iptal ve tam yargı davaları ile adli yargı alanında mülkiyet hakkının ihlali gerekçesiyle açılan tazminat davaları azımsanmayacak bir ölçüdedir. Yargıtay ve Danıştay'ın yaşanan hak kayıplarının giderilebilmesi ve ileride benzer durumların yaşanmaması sebebiyle mevcut yasa hükümleri ışığında verdiği kararlar emsal gösterilmektedir. Buna karşılık, adli ve idari yargı içerisinde söz konusu hukuki uyumsuzlığa çözüm bulunmadığını düşünen kişiler AYM'ye bireysel başvuru, sonuç alınamaması halinde ise AİHM' ye başvuru hakkını kullanmaktadır.

Bu çalışmada, öncelikli olarak kıyı alanlarına ilişkin hukuki ve bilimsel çerçevede literatür taraması yapılmış, kıyı mevzuatının geçmişten günümüze gerçekleştirilen düzenlemeler sonucu uğradığı hukuki değişim süreci incelenmiştir. Bunun sonucunda konu ile bağlantılı olarak, kıyı alanları hakkında yapılan çalışmalardan kaynaklanan mülkiyet hakkı ve çevre hukuku merkezli ihlallere ve bu durumun gerek bireysel olarak tapu malikleri gerekse kıyı alanında yaşayan kişiler ve STK gibi menfaat grupları açısından oluşturduğu eksikliklere yer verilmiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde ise, mevcut kararlar neticesinde oluşan hukuki uyumsuzluklar ve bunların sebep olduğu davaların gerekçeleri ve neticelerinin emsal nitelikte yargı kararları doğrultusunda değerlendirilmesi yapılmıştır.

KURAMSAL ÇERÇEVEDE KIYI ALANLARI

Kıyı alanlarının ekonomik, coğrafik, jeomorfolojik, sosyal, bilimsel, ekolojik, siyasi vb. kapsamda çok yönlü etkileşime ve değere sahip olmasının etkisiyle, kıyı alanlarına ilişkin yapılan tanımlamalar oldukça çeşitlidir. 3621 sayılı Kıyı Kanunu'nda kıyı, “kıyı çizgisi ile kıyı kenar çizgisi (KKÇ) arasındaki alan” olarak belirtilmiştir. Türk Dil Kurumu (TDK) tarafından “kara ile suyun birleştiği yer” olarak tanımlanan kıyılar (TDK, 2021), doktrin çerçevesinde; “Kıyı çizgisi boyunca uzanan, bu çizgiden sonra da varlığını sürdüren kıyı devinimlerinin oluşturduğu kumluk-çakallık-sazlık-kayalık-taşlık alanlar” ve “devletin egemenlik ve kullanımındaki, toplumun yararlanmasına açık alan” olarak kentin bütüncüllüğü kapsamında ifade edilmiştir (Keleş, 1998; Yardımcı, 2017).

Türk Kıyı Mevzuatının Gelişimi

Türk kıyı mevzuatının geçmişteki düzenlemeleri ve günümüzdeki mevcudiyeti incelendiğinde, kanunlaşma anlamında birlik ve süreklilik sağlanmadığı ifade edilebilir. Bu doğrultuda, Türk hukuk sisteminde kıyılara ilişkin ilk yasal çerçeve 1926 yılında kabul edilen 743 sayılı Medeni Kanun'da yer almıştır (Sayıştay Başkanlığı, 2006). Mülga Medeni Kanun'un 641. maddesinde;

“Sahipsiz şeyler ile menfaati umuma ait olan mallar Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Hilafı sabit olmadıkça menfaati umuma ait sular ile ziraate elverişli olmıyan yerler, kayalar, tepeler, dağlar ve onlardan çıkan kaynaklar kimsenin mülkü değildir. Sahipsiz şeylerin ihraz

ve işgali, yollar ve meydanlar, akar sular ile yatakları gibi menfaati umuma ait malların işletilmesi ve kullanılması hakkında ahkâmı mahsusa vazolunur.” denilmek suretiyle kıyıların devlete ait olduğu hüküm altına alınmıştır (743 nolu Kanun, 1926).

Belirtilen çerçevede kıyıların, Türk hukuk sistematığı içerisinde sahipsiz ve kamuya yararlı mal statüsü içerisinde değerlendirildiği görülmektedir.

2290 sayılı Belediye Yapı Yollar Yasası (1933-1957) kapsamında kıyı çizgisinden itibaren 10 metre genişliğe sahip alan kıyı şeridi olarak kabul edilerek koruma altına alınmıştır. 1972 yılına değin yürürlükte olan 6785 sayılı İmar Yasasında yapıların su kenarlarına olan uzaklıklarının mevzuat çerçevesinde belirleneceği hükme bağlanmış ve çıkarılan ilgili tüzükte, imar planı bulunmayan yerlerde özel yapıların su kenarlarına 30 metreden yakın olamayacağı belirtilmiştir (Akça, 2004).

12.1.1970 tarih ve 7/52 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile *“deniz ve göl kıyılarındaki kamuya ait arazi ve arsaların satılması, kamp yeri olarak tahsis edilmesi, irtifak hakkı tesisi suretiyle gerçek ve tüzel kişilere devredilmesi yasaklanmıştır.”* (Sayıştay Başkanlığı, 2006). 11.7.1972 tarih ve 1605 sayılı kanun ek 7. madde ile *“kıyı bölgeleri, imar düzeninin kapsamı içerisine dâhil edilmiştir”*. İlgili değişiklik sahil şeridi genişliğini 10 metre kabul etmesi nedeniyle önem teşkil etmektedir.

Kıyı mevzuatı gelişiminde önemli bir adımın 1982 Anayasası ile atıldığı ve Anayasa'nın 43. maddesi ile kıyıların anayasal güvence altına alındığı görülmektedir. Sosyal ve Ekonomik Hak ve Ödevler bölümü içerisinde yer alan madde;

“Kıyılar devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Deniz, göl ve akarsu kıyıları ile deniz ve göllerin kıyılarını çevreleyen sahil şeritlerinden yararlanmada öncelikle kamu yararı gözetilir. Kıyılarla sahil şeritlerinin kullanım amaçlarına göre derinliği ve kişilerin bu yerlerden yararlanma imkân ve şartları kanunla düzenlenir.” şeklinde düzenleme altına alınmıştır (T.C. Anayasası, 1982).

Madde lafzı incelendiğinde; kıyıların kamunun hüküm ve tasarrufu altında sayılması ile kamu yararı ilkesinin ön planda tutulduğu dikkat çekmektedir.

01.12.1984 tarihli ve 18592 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 3086 sayılı Kıyı Kanunu, kıyı hakkında düzenlemelerin toplandığı bir kanun olması açısından bir ilk özelliği taşımaktadır. İlgili kanun metninde *“deniz, tabii ve suni göl ve akarsularda; imar planlı alanlarda en az 10 m. diğer yerlerde en az 30 m. genişliğinde sahil şeridi”* tanımlanmıştır (Eke, 1995; Sesli ve Akyol, 1999). Buna karşılık, AYM'nin 3086 sayılı kanunun birçok maddesini Anayasa'nın 43. maddesine aykırı olduğu gerekçesiyle soyut norm denetimi gerçekleştirerek iptal ettiği görülmektedir. 3621 sayılı yeni Kıyı Kanunu yürürlüğe girinceye dek yasalarda meydana gelebilecek boşluk Mülga Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nın 15.07.1987 tarih 110 sayılı Genelgesi ile doldurulmaya çalışılmıştır (Sayıştay Başkanlığı, 2006). Kıyıların farklı bilim dalları ile sektörel kullanımlarla olan doğrudan ve dolaylı ilişkileri ve normlar hiyerarşisinde kanunların Anayasadan sonra gelmesi göz

önüne alındığında, Bakanlık Genelgesi ile kıyılara yönelik sorunların çözümlenmesi ciddi bir yetersizlik olarak ifade edilebilir.

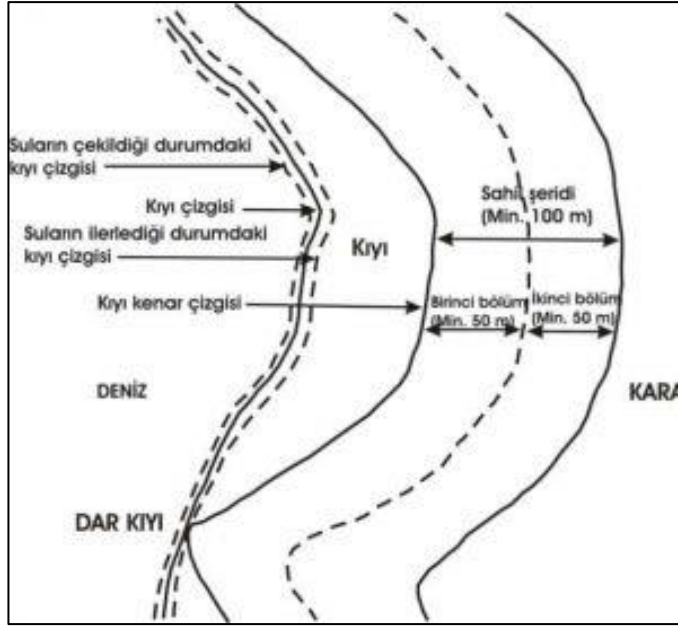
17.4.1990 tarih, 20495 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 3621 sayılı Kıyı Kanunu ile günümüzde kullanılmaya devam edilen yeni bir kanun metni düzenlenmiştir. Kanunun ilk maddesinde kanun amacına yer verilerek *“bu kanun, deniz, tabii ve suni göl ve akarsu kıyıları ile bu yerlerin etkisinde olan ve devamı niteliğinde bulunan sahil şeritlerinin doğal ve kültürel özelliklerini gözeterek koruma ve toplum yararlanmasına açık, kamu yararına kullanma esaslarını tespit etmek amacıyla düzenlenmiştir.”* hükmü yer almıştır. Buna ilaveten; kanun uyarınca deniz, tabii ve suni göl ve akarsularda;

“Uygulama imar planı yapılacak alanlarda yatay olarak en az 20 m, uygulama imar planı bulunmayan belediye ve mücavir alan sınırları içinde ve dışındaki yerleşik alanlarda çevre düzeni veya nazım imar planı bulunsun veya bulunmasın yatay olarak en az 50 m, belediye ve mücavir alan sınırları içinde ve dışındaki iskân dışı alanlarda çevre düzeni veya nazım imar planı bulunsun veya bulunmasın yatay olarak en az 100 metrelik sahil şeridi tanımlanmıştır.”
(Sesli ve Akyol, 1999).

1992 yılında getirilen değişikliklerin etkisiyle, kıyıların kamu yararına kullanılması amacıyla yapılaşmaya getirilen belirli kısıtlamalar doğrultusunda, kıyı kenar çizgisinden itibaren ilk 50 metrelik şeritte herhangi bir yapı inşasına izin verilmemektedir. Kanun uyarınca; deniz, tabii ve suni göl ve akarsularda; sahil şeridi, KKÇ’den itibaren kara yönünde yatay olarak en az 100 metre genişliğindeki alandır ve bu alan iki bölümden oluşmaktadır. Bu kapsamda, KKÇ’den itibaren ilk 50 metre sahil şeridinin birinci bölümü, birinci bölümün bitiminden itibaren diğer 50 metre ise ikinci bölümü olarak tanımlanmaktadır (Sesli ve Akyol, 1999).

KKÇ, 3621 sayılı Kıyı Kanunu’nda; *“deniz, tabii ve suni göl ve akarsularda, kıyı çizgisinden sonraki kara yönünde su hareketlerinin oluşturulduğu kumluk, çakıllık, kayalık, taşlık, sazlık, bataklık ve benzeri alanların doğal sınırı”* olarak tanımlanmıştır. Kıyı çizgisi ise; *“deniz, tabii ve suni göl ve akarsularda, taşkın durumları dışında, suyun karaya değdiği noktaların birleşmesinden oluşan çizgiyi”* ifade etmektedir (Kıyı Kanunu, 1990).

Kıyı Kanunu kapsamında KKÇ’nin tespiti, kıyı ile ilgili diğer unsurların belirlenmesinde etkin rol oynamaktadır (Uydur, 2012). Şekil 1’de kıyı alanlarına ilişkin temel tanımları gösteren krokiye yer verilmiştir. Sahil şeridinin oluşturulması ise, KKÇ’nin başladığı alandan itibaren hesaplanmaktadır.

Şekil 1. Kıyı alanlarına ilişkin temel tanımları gösterir kroki

Kaynak: Kıyı Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelik (KKUY), 1992

Türk kıyı mevzuatının yukarıda açıklanan gelişim sürecinin yanı sıra, kıyılar ile ilgili düzenlemeler içeren birçok kanun çerçevesinde yetkili kılınan farklı kurumlar bulunmaktadır. 2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu kapsamında belirtilen alanlarla sınırlı olmak üzere Kültür ve Turizm Bakanlığı kıyılar üzerinde yetkili kılınmıştır. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 3348 Sayılı Ulaştırma Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun kapsamında kıyılar hakkında yetki ile donatılmıştır. Bu kapsamda yer alan diğer örnekler arasında 5393 Sayılı Belediye Kanunu, 5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile ilgili kurumların yetkili kılınması gösterilebilir. Bu durum, farklı kurumların ilgili mevzuatları çerçevesinde kıyılar hakkında yetkili kılınması nedeniyle, kıyılara yönelik yetkinin tek elde toplanmadığının bir göstergesidir.

KIYI ALANLARINDA YAŞANAN SORUNLAR

En genel ifadeyle, kara ve denizin kesişim bölgesi olan kıyı alanları, doğal yapı bileşenleri yönünden yüksek değere sahip olmasının etkisiyle antik çağlara uzanan bir perspektifte dünya üzerinde en önemli ve öncelikli görülen kullanım alanları arasında yer almaktadır (Gary ve Klee, 1999; Çelik, 2015; Avcı, 2017). Kıyı alanları denizel bölgelerin yanı sıra diğer sulak alanları da içeren geniş bir kapsama sahiptir. Sulak alan terimi küresel perspektifte kabul gören genel bir ifade olup, Ramsar Sözleşmesi'nde de tanımlanmaktadır. İran'ın Ramsar kentinde 1971 yılında imzalanan Ramsar Sözleşmesi, sulak alanların korunmasını ve akılcı kullanımını hedeflemektedir. Sözleşmede sulak alanlara ilişkin yer verilen açıklama aşağıda sunulmuştur;

“bataklıklar, turbalıklar, taşkın düzlükleri, nehirler, göller, tuzlalar, mangrovlar, deniz çayırı yatakları, mercanlar, gelgit anında altı metreden derin olmayan deniz kıyısı alanları gibi kıyı sulak alanları, atık su arıtım gölcükleri ve rezervuarlar gibi insan yapımı sulak alanlar da sulak alan tanımına dâhildir” (WWF-Türkiye, 2008; Uydur, 2012).

Kıyıların yukarıda belirtilen çevresel ve sosyoekonomik değerlerinin etkisiyle, bireylerin ve toplumların kıyı alanlarına karşı yoğun ilgi ve yönelimi olmaktadır. Ancak bu ilgi ve yönelimin koruma-kullanma dengesi gözetilerek yönetilmesi; bu kapsamda kıyılardan dengeli ve sürdürülebilir biçimde yararlanılması ve muhtemel tahribatların engellenmesi gerekmektedir. Buna karşılık, mevcut durumdan ideal olana ulaşma hedefinin izlenmesi yerine, kıyılarda sürdürülebilir olmayan kullanımların artış gösterdiği gözlenmektedir.

Türkiye’de kıyı şeridinin uzunluğunun etkisiyle ülke nüfusunun yarısından fazlasının kıyı alanlarında yaşaması (TUIK, 2021) ve geriye kalan kısmının da bu alanlara olan yönelimi, kıyı alanları planlama çalışmalarının sürdürülebilirlik hedefi ile yürütülmesi için yasal ve yönetsel (üst ölçekli politika belge kararlarının) sınırlayıcıların ne derece gerekli ve önemli olduğunun bir göstergesidir. Sürdürülebilir olmayan kullanımların, beraberinde çok farklı sorunları ve müdahale süreçlerini getirdiği görülmektedir.

KKÇ Tespit Süreçlerinin Sistemik Yürütülmemesi

Kıyı alanları ile ilgili yaşanan sorunların başında KKÇ’nin tespiti konusuna ilişkin sistemik yürütülme süreci gelmektedir. KKÇ’nin tespiti sahil şeridinin belirlenmesi ve buna bağlı olarak kıyı planlaması yapılabilmesi açısından gereklidir. KKUY’nin 6. maddesinde KKÇ’nin tespit edilme süreci hakkında bilgi verilmiştir. Buna göre, *“KKÇ, valiliklerce, kamu görevlilerinden oluşturulacak en az 5 kişilik bir komisyonca tespit edilir. Bu komisyon; jeoloji mühendisi, jeolog veya jeomorfolog, harita ve kadastro mühendisi, ziraat mühendisi, mimar ve şehir plancısı, inşaat mühendisinden oluşur.”* Bahsi geçen tespit komisyonlarında her ilin Valilik bünyesinde ve/veya Turizm ve Kültür İl Müdürlüğü’nde görevli ilgili meslek disiplinleri uzmanları yer almalıdır. Süreçlerde şeffaflık ilkesi gözetilmesi ve benzer özelliklere sahip kıyı alanlarına yönelik benzer kararları destekleyecek ilkelerin benimsenmesi oldukça önemlidir.

KKÇ’nin ilk kez tespit edilmesi dışında, onaylı olarak tespit edilmiş KKÇ’lerin de yeniden tespit edilebilmesi mümkündür. KKUY’nin 9/6 maddesinde KKÇ’nin yeniden tespit edilebileceği haller tahdidi olarak sayılmıştır. *“Kıyı kenar çizgisinin suya düşmesi, mükerrer kıyı kenar çizgisinin bulunması, kıyı kenar çizgilerinin kenarlaşmaması, yargı organlarınca kıyı kenar çizgisinin iptali ya da yargı organlarınca ikinci bir kıyı kenar çizgisinin tespit edilmesi”* vb. halleri dışında onaylı KKÇ’ler değiştirilememektedir.

KKÇ’nin belirlenmesinde ve yeniden tespitinde yararlanmak üzere, ülke genelinde kabul gören ve uygulanan herhangi bir bilimsel ölçüt bulunmamaktadır. Deneysel yerine gözlemsel yöntemler

izlenerek tespit yoluna gidilmektedir. Bununla beraber, konu ile ilgili ortak bir anlayışla oluşturulmuş şeffaf ilkelerin eksikliğinin de karar verme süreçlerini olumsuz etkilediği ve benzer kararların üretilmesini güçleştirdiği ifade edilebilir.

Kadastrosu yapılan alanlarda KKÇ tespitlerinin tamamlanmamış olması ise, üzerinde yoğunlaşılması gereken bir başka konu olarak ifade edilebilir. Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü (2020) tarafından yayımlanan Türkiye geneli kadastro durumuna ilişkin rapora göre, Türkiye’de kadastrosu tamamlanan birim yüzdesi 99,48 olarak verilmiştir. KKÇ tespiti ise kadastral alanlara kıyasla daha düşük bir orana sahiptir. Yargıtay, 3261 sayılı Kıyı Kanunu’nun yürürlüğe girmesinin öncesinde (17 Nisan 1990) onaylanan KKÇ’lerin 3621 sayılı kanun hükümleri uyarınca yeniden tespitinin gerektiği şeklindeki kararlar almıştır. 1990 yılı öncesinde onaylanan KKÇ tespitleri yüzde 50’nin üzerinde olup, taşınmazları kıyıda kalan oldukça fazla sayıda kişi bu kararları emsal göstererek yeniden KKÇ tespiti talep etmektedir (Akça, 2004). Mayıs 2011 tarihi itibarıyla, kıyı alanlarının tamamının kadastro çalışmaları tamamlanmasına karşılık kıyı alanlarının yalnızca yüzde 56’sının KKÇ tespiti yapılabilmektedir (İyimaya, 2011). Kadastro sununun tamamlanmış olmasına karşılık KKÇ tespiti yapılamamış kıyı alanlarında çalışmanın devamında üzerinde durulacak özel mülkiyet sorunları ile karşılaşmaktadır.

Kıyılara Yönelimin Salt Kullanma Amaçlı Olması

Toplumlarda, belirli istisnai durumlar haricinde, kıyı alanlarına olan ilginin dönemler boyu oldukça yüksek olduğu ifade edilebilir. Türkiye’nin planlı döneme geçmesinin ardından üretilen uzun vadeli politikalarda, kıyı alanlarına yönelik ekonomik tabanlı politikalar, özellikle turizm ve konut sektörlerinin kıyı alanlarındaki etkinliklerinin artmasını ve bu alanların Gayrisafi Milli Hasıla (GSMH)’ya katkı sağlayıcı nitelikte olduğu görülmektedir (Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1963). Böylelikle, kıyının kent ve toplum ile bütünleşmesi amacıyla kent merkezleri ve kıyı alanlarına yönelik planlama kararları bütünlük çerçevesinde alınmaya başlanmıştır (Yardımcı, 2017). Buna karşılık, kıyılara yönelik “korunma” amacıyla yürütülen çalışmaların bu derece öne çıktığı söylemek zordur. Kıyılarda ekonomik yatırımlar, ticari kullanımlar ve rekreasyonel alanların yoğunluğu, bu alanlarda koruma-kullanma ilişkisinin “kullanma” yöneliminde olduğunun temel göstergeleri arasındadır.

Kıyı alanları kullanım talepleri/yönelimleri ve taşıma kapasiteleri arasında gözlenen çelişkiler, kıyı alanları planlama süreçlerinde analitik araçlara dayalı bir karar verme mekanizmasının ağırlıklı olarak yürütülmediğinin göstergesi olarak yorumlanabilir. Bu doğrultuda, kıyılarda farklı kullanım taleplerinin neden olacağı olumsuz etki ve riskleri, koruma-kullanma dengesinin gözetildiği somut kararlara dayanan sürdürülebilir kaynak yönetimi ile minimize edebilmek, çelişki oluşturan kullanım taleplerinde optimal bir denge sağlamak adına oldukça önemlidir. Analitik bulgulara dayandırılmayan kararlar sonucunda, “*kıyılarının devletin hüküm ve tasarrufu altında olması*”

gerekçesiyle kıyıların doldurulması yoluna gidilmesi, orta ve uzun vadede oldukça ciddi sonuçlara neden olacaktır.

Kıyı Gelişiminde Jeomorfolojik Süreçlerin Önemi Hakkında Farkındalığın Yeterince Olmaması

Türkiye’de kıyı alanlarındaki ekonomik tabanlı farklı alan kullanımlarının kalkınma dönemi itibariyle önem kazanması ardından gözlenen etkilerden bir diğeri ise jeomorfolojik boyutu olanlardır. Elbette, ülkesel kalkınma süreçlerine katkı sağlamak amacıyla kalkınma dinamiklerinin stratejik yönetilmesi ve yeni kaynak arayışları devletlerin temel politika hedefleri arasındadır. Ancak bu süreçte dikkate alınması gereken önemli bir konu; çevresel dinamiklerin ve doğal kaynakların gözetilmediği kullanımların, kalkınmanın sürdürülebilir tabanlı yönetimini güçleştirdiği ve orta-uzun vadede meydana gelmesi muhtemel olumsuz etkilere neden olduğudur.

Yürütülen farklı araştırmalarda (Erinç, 1973; Koçman, 1981; Erol, 1996; Ertek, 1996; Semenderoğlu, 1996; Tırıl, 2004; Ergürhan, 2008; Turoğlu, 2019), nicel veya nitel araştırma bulgularına dayandırılmadan artan kıyı kullanımlarının ciddi boyutlarda jeomorfolojik etkileri olacağına dikkat çekilmektedir.

Küresel perspektifte değişen çevresel dinamiklerin etkisiyle, dünya denizlerinin geçtiğimiz yüzyılda 10-20 cm arasında yükseldiği kaydedilmiştir. Isıl genişleme, buzulların erimesi ve Grönland ile Batı Antarktika’daki buz kayıpları vb. nedenlerin etkisiyle önümüzdeki yüzyıl için bu artışın yaklaşık 1m olması öngörülmektedir (Erol, 1996; IPCC, 2018; İklimBU, 2021). Söz konusu kıyı hareketlerinin yıllık ortalama 1 mm ya da daha düşük düzeyde gerçekleşmesinin, ortalama insan ömründe somut olarak gözlenebilir derecede olmaması, bu konuda alınan önlemler yetersiz kalmasının bir nedeni olarak açıklanabilir.

Denizlerde göz ardı edilen minimal yükselişler, kıyı alanlarında şiddetli erozyon, taşkın riski, habitat kayıpları, akifer ve tarım topraklarında kirlilik birikimi, lagünlerin denizle bütünleşmesi, denizel ekosistemlerin tahribatı, kumulların geri çekilmesi, farklı alan kullanımları (ulaşım ağları, tarım alanları vb.) önemli sonuçlara neden olmaktadır (Ramsar, 2011). Bunun yanı sıra, farklı coğrafyalarda denizel rüzgârların kıyıya vurmasıyla büyük kasırgaların meydana gelmesi muhtemel olup özellikle alçak kıyı kesimlerinin ciddi boyutta etkilenmesi muhtemeldir.

Bu kapsamda yer alan örnekler arasında İngiltere’de yer alan The Wash Ramsar Alanı’nın yanında konumlanan Freiston Sahili yapay taşkın koruma bendinin bakım ve onarım masraflarının, taşkından koruma sağlamaya yönelik kıyı yönetimi alternatiflerinin oldukça üzerinde bir tutara eşdeğer olması gösterilebilir. Bunun yanı sıra, uygulanan sürdürülebilir çözümlerin, söz konusu bölgelerin diğer doğal karakteristiklerini destekleme yönünden de katkı sunduğu göz önüne alınması gereken bir konudur (Ramsar, 2011).

Türkiye’de kıyı alanları ile ilgili yürütülen saha çalışmaları öncesi ortalama deniz kodu 0 olarak alınmaktadır; ancak planlama süreçlerinde denizin olası yükselme payının göz önünde

bulundurulması gerekmektedir. Bu kapsamda, Karadeniz Bölgesi'nde yer alan İnebolu Limanı, planlama süreçlerinde jeomorfolojik etkilerin göz önüne alınmadığı uygulamalar arasında örnek olarak gösterilebilir (Erol, 1997). Türkiye'nin yer aldığı coğrafyada konumlanan Batman-Hasankeyf, Diyarbakır-Eğil, İzmir-Alliano, Şanlıurfa-Halfeti (Şavaşan Köyü) gibi su altında kalan yerleşim yerleri, sulak alanların kıyısında konumlanan yerleşimler üzerindeki muhtemel riskleri yansıtan örnekler arasında gösterilebilir.

Doğal Sistem Bütünlüğünün Tahrip Edilmesi

Ramsar Sözleşmesinde tanımlandığı üzere, kıyı alanları denizel bölgelerin yanı sıra diğer sulak alanları da içeren geniş bir kapsama sahiptir (Uydur, 2021; WWF-Türkiye, 2008)

Sulak alanlar, fiziki özelliklerinin etkisiyle doğal, sosyokültürel, bilimsel ve ekonomik değerleriyle sürdürülebilirliği desteklenmesi gereken duyarlı ekosistemler arasındadır. Ekolojik temelde bentik ve pelajik bölgelerden oluşan denizel yaşam alanları, biyoçeşitlilik yönünden oldukça zengindir (Balık, 2017; Hervann ve Gascuel, 2020; Uğurlu, 2020). Bu doğal sistem bütünlüğünün korunmasında ve doğal döngülerin sağlanmasında kıyı alanlarının ve bu alanlardaki ekosistemlerin de önemli işlevleri bulunmaktadır; ancak kıyı alanlarındaki kültürel baskılar nedeniyle bu işleyiş olumsuz etkilenmektedir. Kıyı alanlarındaki ve denizel ekosistemler üzerinde doğrudan ve dolaylı oluşan kültürel baskıların, biyotop tahribatına, biyoçeşitlilik kayıplarına ve ekosistem işleyişinin bozulmasına yol açarak, yakın gelecekte önemli ölçüde artış göstereceği muhtemel etkiler arasındadır (WWF, 2008; Connor ve ark., 2020). Kültürel baskılar, alan plastiğinin değişimine yönelik kazı dolgu çalışmaları, yol ve konut inşaatları vb. olarak sıralanabilir. Anayasa'nın 43. Maddesinde belirtildiği üzere;

“Kıyılar, Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Deniz, göl ve akarsu kıyılarıyla, deniz ve göllerin kıyılarını çevreleyen sahil şeritlerinden yararlanmada öncelikle kamu yararı gözetilir. Kıyılarla sahil şeritlerinin, kullanılış amaçlarına göre derinliği ve kişilerin bu yerlerden yararlanma imkan ve şartları kanunla düzenlenir.”

Madde uyarınca; kamu yararı amacı gözetilmeden veya araştırma süreçleri detaylandırılmadan gerçekleşen dolgu, yol çalışmaları vb. uygulamaların kıyı ekosistemlerini olumsuz etkilediği, kamu yararı amacı ile kıyı alanlarına müdahale edilme eğiliminde ölçülülük ilkesinin göz önünde tutulması gerektiği çıkarımı yapılabilir. Bunun yanı sıra, planlanan faaliyetlerde kamu yararı ile elde edilecek menfaatin kıyı ekosistemlerinde meydana gelebilecek olumsuz etki oranından yüksek olması koşulu faaliyetin uygulanabilirliğini hukuki çerçevede kabul edilebilir kılmaktadır.

Kıyı dolgu çalışmaları kapsamında yer alan örnekler arasında, Ege Bölgesi'nde yer alan İzmir-Seferihisar ilçesine bağlı Sığacık Mahallesi'nde gerçekleştirilen kıyı alanı doldurma uygulaması sonucu meydana gelen önemli biyotop parçalanmaları gösterilebilir. Kıyıdaki doldurma faaliyeti ardından, bölgede fauna ve flora varlığı habitatı tahrip edilmiş, doldurulan kıyı alanından başlayan yeni kıyı çizgisinin 0 noktasında yosun ve çamurla kaplı yıllar içinde artış gösteren bir birikim

meydana gelmiştir. Söz konusu örnekte, kamu yararı gözetilmemesi veya optimal çözüm alternatiflerinin üretilmemesi gibi nedenlerle, bugün bu sorunsal halen devam etmektedir. Bölgede, bu ekolojik ve görsel sorunun çözümüne yönelik herhangi bir uygulamanın gerçekleştirilmediği görülmektedir.

Kıyılara yönelik ekosistem servisleri arasında sulak alanların önemli işlevleri bulunur. Çevresel kaliteyi yükseltme üzerinde aktif rol oynayan özellikler; (i) mikro-klima oluşturma, (ii) iklim değişikliğini azaltma ve dengesini destekleme, (iii) hidrolojik döngüyü destekleme ve su kalitesini koruma (iv) habitat ve biyotop sağlayarak biyoçeşitliliği destekleme vb. olarak sıralanabilir. Sosyo-ekonomik değerler üzerinde etkili olan özellikler ise; (i) sel ve taşkın denetimi (ii) rüzgarı yavaşlatma, (iii) erozyonu kontrol etme, (iv) rekreasyon ve turizm alanı sunma (v) yaşam kalitesini yükseltme, (vi) eğitsel ve bilimsel araştırma ortamı sunma vb. olarak sıralanabilir (Tırıl, 2006; WFF, 2011).

Anayasanın belirlediği çerçevede kanun ve yönetmeliklerden alınan yetkiler ile kıyı ekosistemlerini tahrip eden ya da söz konusu ekosistemlerinin doğal sistemler üzerindeki katkılarını azaltan kültürel faaliyetleri en az düzeye getirmek gerekmektedir. Bu aşamalar, Çok Kriterli Karar Verme süreçleri ile desteklenerek geliştirildiği sürece, alınan kararların yerinde ve uygun olması beklenir.

Kıyı Alanlarındaki Yetkinin Tek Elde Toplanmaması

Yukarıdaki bölümlerde de değinildiği üzere; kıyı alanları hakkında hem merkezi yönetim hem de yerel yönetim içinde birden fazla kurum yetkili kılınmıştır. Sayıştay Başkanlığı (2006)'na göre, alan kullanımlarına yönelik planlama ve uygulama aşamaları ile ilgili olarak çeşitli kanunların farklı kurumlara yetki vermesi, kurumlar arasında yargıya intikal eden anlaşmazlıklara neden olabilmektedir. Böylesi durumlarda ise, planlama çalışmalarının aksadığı ve plansız kullanımların arttığı belirtilmiştir. Kıyı Kanunundaki düzenlemede de, kıyılara ilişkin merkezi idare denetimi valiliklere, yerel idare denetimi belediyelere, belediye sınırları dışındaki alanlarda denetim valiliklere bırakılmıştır (Sayıştay Başkanlığı, 2006).

Kıyı alanlarında gözlenen öncelikli sorunlar, bu çalışma kapsamında genel hatlarıyla beş başlık altında toplanmıştır; ancak elbette karşılaşılan sorunlar salt çalışmada belirtilenler ile sınırlı olmamaktadır. Örneğin, kıyı alanları hakkında yasal düzenlemelerin oldukça fazla sayıda olması, kıyılara yönelik karar mekanizmasına farklı birimlerin entegre olmasına yol açmaktadır. Anayasal güvence kapsamında devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan kıyı alanlarında yasa ile bağdaşmayan uygulamaların ecrimisil adı verilen haksız işgal tazminatı alınarak sürdürülmesi, planlama ve yatırım kararlarının yeterli saha araştırması yapılmadan verilmesi, yapılan denetimlerin yeterli düzeyde ve amaca uygun olmaması, planlanan faaliyetlere yönelik Çevresel Etki Değerlendirme süreçlerinin yürütülmemesi vb. durumlar da karşılaşılan diğer sorunlar arasındadır.

KIYI ALANLARINDAKİ OLUMSUZ UYGULAMALARIN HUKUKİ BOYUTLARI

Konuya ilişkin Hukuki Uyuşmazlıkların Tarafları ve Konu ile İlgili Haklar

Gelişen Türkiye perspektifinde, kıyı alanları ile ilgili politika kararları ve planlama faaliyetleri de yıllar içinde değişime uğramıştır. Yaşanan bu değişim, kıyı alanları sınırları kapsamında yer alan özel mülkiyete tabi taşınmazların hukuki durumlarını ve vasıflarını da etkilemektedir. Özel mülkiyete tabi taşınmazların malikleri de hukuk devletinin bir gereği olan “*İdarenin yargısal denetimi, temel hak ve hürriyetlerin güvence altına alınması, hukuki güvenlik...*” ilkeleri gereği yasal yollar ile haklarını korumaya yönelmektedir (Akyılmaz ve ark., 2006).

Anayasa'nın 125. maddesinde belirtildiği üzere “*İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır.*” Kamu kurumu ya da belediyeler gibi ilgili otoritenin gerçekleştirmiş olduğu işlemlerde kamu gücünü elinde tutmasının etkisiyle önemli bir ayrıcalığı bulunmaktadır. Bu ayrıcalık, idarenin yapmış olduğu işlemlerde hukuka uygunluk karinesi imkânı tanımaktadır. “*İdari işlemin aksi ispat edilinceye kadar hukuka uygun varsayılması sonucunu doğuran hukuka uygunluk karinesi, hem bir kamu gücü ayrıcalığı olarak idari işlemin özellikleri arasında yer almakta hem de idarenin kullandığı kamu gücü ayrıcalıklarına meşruiyet sağlamaktadır.*” İlgili yerel otoritelerin, Anayasa'nın 125. maddesi gereği idarenin yapmış olduğu eylem ve işlemlerin yasal denetime tabi olabileceğini göz önüne alarak, uygulamalarını yasal çerçevede belirtilen sınırlarda gerçekleştirmesi gerekmektedir (Uçar, 2016).

Anayasa'nın 43. maddesi ve sair kanunların belirlediği çerçeve içinde kıyı alanları ile ilgili düzenleme yapma yetkisi merkezi ve taşra teşkilatına bağlı konu ile ilgili kamu kurumları ve belediyelerde bulunmaktadır. Bu doğrultuda, dava aşamalarında davalı taraf söz konusu çalışmayı yürüten birimlerdir. Davacı ise, temel hak ve hürriyetlerinin zedelendiğini düşünen tapu malikleri, kıyı alanlarında yaşayan kent sakinleri veya İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 2/a maddesi gereği menfaat ihlali yaşadığını STK vb. menfaat gruplarıdır.

Dava Konusu olan Hukuki Uyuşmazlıklar

Kıyı alanlarındaki uygulamalardan kaynaklanan hukuki sorunların başında özel mülkiyet sahibi maliklerin yaşadığı hak ihlalleri gelmektedir. Kıyı bölgelerinde taşınmazı olan özel mülkiyet sahiplerinin maruz kaldığı hak ihlallerinin temel nedeni mülkiyet hakkından kaynaklanan uyuşmazlıklardır. Çalışmanın ikinci bölümünde belirtildiği üzere, Türkiye'nin kıyı alanlarında kadastral tespitlerin büyük oranda tamamlanmış olmasına karşılık, KKÇ tespitleri henüz tamamlanmamıştır. Burak ve Şaban (2021), Türkiye'de yürütülen KKÇ tespiti çalışmalarının yerinde ve uygun nitelikte yapılmaması nedeniyle, kadastral tespitler esnasında ve bilimsel esaslar çerçevesinde kıyıda bulunan taşınmazların özel mülkiyet konusu edilerek tapu sicilinde tescillerinin yapıldığını ve sahipleri adına mülkiyet hakkı oluşturulduğunu belirtmiştir.

Yasal prosedür çerçevesindeki ilk uygulamalar incelendiğinde; Cumhuriyetin kurulmasından 1972 yılına kadar kıyıların özel mülkiyete tabi olabileceği ve devlet güvencesi altında özel mülkiyet ile

tapu kaydı oluşturulmasına imkân tanındığı görülmektedir. Devlet güvencesi altında tapu sahibi olan malikler hakkında başta Anayasa'nın 43. maddesi olmak üzere, 3621 sayılı Kıyı Kanunu'nun 5. ve 6. maddeleri, KKUY'nin 5. maddesi, Türk Medeni Kanunu'nun 715. maddesi, 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 79. maddesi, 3402 sayılı Kadastro Kanunu'nun 16/c maddeleri gerekçe gösterilerek kıyı alanlarında özel mülkiyet söz konusu olamayacağı gerekçesiyle tapularının iptali yoluna gidilmiştir.

Tapuya tescil edilen ilgili taşınmazlar, kıyı alanlarında KKÇ tespiti yapılmasının ardından kıyı ve KKÇ arasında kaldığı gerekçesiyle hukuki ihtilaflara neden olmaya başlamıştır. Uygulamada sık karşılaşılan sorun ile ilgili olarak, defterdarlık tarafından KKUY'nin 10/2. maddesi gereğince, kıyıda kalan taşınmazlar hakkında kamu yararı gözetilerek tapu iptal davası açılması ile tapularının iptal edilmesi yoluna gidilmektedir. Tapusu iptal edilmek istenen malikler ile idare arasında gerçekleşen ihtilafta tartışmaya sebebiyet veren sorun; daha önceki dönemde kıyı alanlarında özel mülkiyet sahibi olma hakkı veren idarenin, daha sonrasında kamu yararı amacıyla mülkiyet hakkına tabi tapular hakkında iptal davası açarak kamu yararı amacını bireysel hak ve menfaatlerin önünde değerlendirmesidir.

Tapu iptal davasının kabul edilmesinin altında yatan hukuki nedenlerden bir diğeri ise TMK'nın 1025. maddesi gereğince özel mülkiyet sahibi kişilerin aynı haklarının tapuya yolsuz olarak tescil edilmesidir. Tapu iptali gerçekleştirilen taşınmazlar hakkında, "kıyı alanlarının hukuki bir bedelinin olmadığına dair 27 Şubat 1980 tarihli YHGK kararı gerekçe gösterilerek, devlete ait olan mülkün kamulaştırılması mümkün olmadığından, davacılara, adlarına düzenlenmiş tapu kaydının silinmesine istinaden tazminat ödenemeyeceğini belirtilmiştir." (Uzun ve Çelik, 2011). Devletin meşru kanunlarının sağlamış olduğu haktan faydalanarak tapu sahibi olan maliklerin tapularının iptal edilmesi yanında tapu iptal davası adı altında gerçekleştirilen tüm yargılama giderlerini de tapu maliklerinin ödemesine karar verilmiştir. Kamulaştırma yapılmaksızın tapu iptali yoluna başvurulmasıyla tapu maliklerine yaşamış oldukları hak kayıplarını tazmin amacıyla herhangi bir tazminat ödemesi yapılmamıştır. Bunun üzerine temel hak ve hürriyetlerden olan ve Anayasa'nın 35. maddesi ile güvence altına alınan mülkiyet hakkının ihlali sebebiyle birçok özel mülkiyet sahibi kişi yasal süreçlere başvurma yolunu tercih etmiştir.

Tapu İptali Sürecini Takip Eden Hukuki Aşamalar

Kıyı alanlarında mülkiyet hakkı kapsamında yaşanan ihtilafların başında KKÇ tespiti ve onaylı KKÇ'nin iptali hususlarının geldiği görülmektedir. Konunun önemine binaen, YHGK 28.11.1997 tarih ve E.1996/5 -K.1997/3 sayılı içtihadı birleştirme kararının analiz edilesi son derece önemlidir. YHGK aşağıda yer verilen 28/11/1997 tarih ve E.1996/5-K.1997/3 sayılı kararında KKÇ'nin önemini açıklamıştır;

“KKÇ, adından esinlenerek sadece, kıyılara ilişkin bir rol üstlendiğini kabul etmek son derece yanlıştır. Gerçekten bu çizginin, kıyıların hukuksal rejimini ortaya koyması ve yukarıda özellikleri açıklanan alanların, belirlenmesi açısından işlev ve önemi çok açıktır. Ne var ki, bu

çizgi, bir taraftan sahipsiz mal niteliğindeki kıyı alanlarının rejimini belirlerken, öte yandan özel mülkiyet konusu, taşınmazların sınırını da çizmektedir. Bu yönden soruna yaklaşıldığında, sözü edilen çizgi özel mülkiyet rejimi alanında da bir işlev görmektedir. KKÇ'nin, fonksiyonu bununla da bitmemekte, kimi durumlarda Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki araziler ile mer'a, yaylak, kışlak gibi kamu orta mallarının sınırını da belirlemektedir. Kıyının diğer sahipsiz kamu mallarıyla farkı gözetildiğinde, bu sorunun da önemi göz ardı edilemez.” (Yargıtay, 1997).

Yukarıda verilen kararda, KKÇ'nin kıyıları ve kıyılara sınır alanlarda mülkiyet hakkı ile ilişkisi belirtilmektedir. Bunun yanı sıra, KKÇ'nin mülkiyetle ilişkileri açısından değil kıyı planları, yapılacak yapıların ruhsatlandırılması, dolgu ve kurutma yoluyla arazi kazanımı gibi idari işlemler üzerinde de etkisi olmaktadır (Solmaz, 2017).

Onaylı bir KKÇ'nin yeniden tespit edilmesinin yollarından bir diğeri ise, mahkeme kararıyla KKÇ'nin iptal edilmesidir. Özel mülkiyet sahibi maliklerin davacı sıfatıyla idareye açacakları davaların hangi mahkemede açılacağı hususunda Türk yargı sistemi içerisinde doğrudan yönlendirici bir ifade bulunmamaktadır. Konunun çözümüne yardımcı olması ve emsal nitelikte kabul edilmesi açısından YHGK tarafından 28.11.1997 tarih ve E.1996/5 -K.1997/3 sayılı içtihadı birleştirme kararının incelenmesi önemlidir. Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararı (YİBK)'nda aşağıda yer alan hüküm verilmiştir;

“mülkiyet hukukundan kaynaklanan tüm uyumsuzlukları çözümlenmenin adli yargının görev alanında olduğu, idare tarafından tespit edilen KKÇ'nin mülkiyet hukuku kapsamında adli yargı mercilerini bağlamayacağı, takdiri delil niteliğinde sayılacağı ve 3621 sayılı Kıyı Kanunu'nun 9. maddesi uyarınca idare tarafından KKÇ belirlenmiş ve yazılı bildirimle rağmen yasal süresinde idari yargıya başvurulmaması nedeniyle yargı yolunun kapanmış olması veya idari yargı tarafından verilip kesinleşmiş karar bulunması durumlarında, bunlara uygun şekilde KKÇ'nin adli yargı tarafından saptanması gerektiğine, bu sebeple mülkiyet hukuku kapsamında KKÇ tespiti hakkında adli yargının görevli olduğu karara bağlanmıştır.” (Yargıtay, 1997).

YİBK'nin emsal nitelikte olmasından yola çıkılarak kıyı alanlarında taşınmaz sahibi olan maliklerin mülkiyet hukuku kapsamında adli yargı mercilerinde dava açmasında hukuki bir engel bulunmamaktadır.

Kıyı alanlarında açılan ilk tapu iptal davaları sonucunda mülkiyet hakkının ihlal edildiğini düşünen malikler bahsi geçen YHGK kararının konusundan bağımsız olarak ilk derece mahkemesinin kararını temyiz etme yoluna gitmiştir. Temyiz başvurusundan sonuç alamayan malikler tapu iptal davasının sonuçlarını kaldırmayı veya idarenin kendilerinden aldıkları taşınmazlar için tazminat ödemeleri gerekçeleriyle AYM'ye bireysel başvuru yolunu kullanmışlardır. AYM'de, ilk derece mahkemesi ve

Yargıtay ile aynı görüşe sahip olarak tapu iptali davasının kabul edilmesinin Anayasa ve ilgili kanun maddelerine aykırılık teşkil etmemesi gerekçeleriyle yapılan başvuruları kabul edilebilir bulmamıştır.

Türk yargı sistemi içerisinde iç hukuk yollarını tüketen davacılar AİHM'ye başvuru yolunu denemiştir (Tablo 1). Bu konu kapsamında AİHM'ye ilk başvuru 1997 yılında yapılmış, 2005 yılında ise AİHM Türk yargı sistemi içinde görüş değişikliğine sebep olacak kararını vermiştir (N.A. ve diğerleri başvurusu, Başvuru No:37451/97, Karar Tarihi:11/10/2005). AİHM'nin konu ile ilgili ilk kararı incelendiğinde; İkinci Daire tarafından kamu yararı ilkesi doğrultusunda değerlendirme yapıldığı görülmektedir. Anayasa'nın 43. maddesinde belirtilen kamu yararı ilkesi gereği kıyıda kalan taşınmazların tapularının iptali yoluna gidilmesinde meşru bir amaç olduğu belirlenmiştir. Kararın dayanağını ise, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Ek Protokol No:1'de "Mülkiyetin Korunması" başlıklı 1. maddede mülkiyet hakkının kamu yararı sebebiyle sınırlanabileceği oluşturmaktadır.

Tablo 1. Örnek AİHM süreci

Resmi Aşamalar	Dava Bilgileri
AİHM'ye ilk başvuru	30/05/1997
AİHM'nin ilk ihlal kararı	11/05/2005
AİHM'nin ilk tazminat kararı	30/06/2006
Verilen toplam karar sayısı	44
Toplam tazminat miktarı	2.453.849,00 avro
Başvuru Yapılan İller (ve sayısı)	Hatay (27), İzmir (4), Balıkesir (4), Tekirdağ (4), Çanakkale (2), Antalya (1), Muğla (1), Rize (1)

Kaynak: Uzun ve Çelik, 2011

Daire, kararın devamında tapu iptali neticesinde davacılar herhangi bir tazminat ödenmemesini ve mülkiyetin korunması ile kamu yararı arasında kurulması gereken adil dengenin davacılar aleyhine bozulmasını ihlal nedeni kabul etmiştir. Bu doğrultuda, davalı Türk hükümetinin yapması gereken düzenlemenin; kıyı alanlarında taşınmazı bulunan davacıların mülkiyet haklarını tanıyarak tapu iptali yoluna başvurmaması veya davacıların kamu yararı amacıyla mülkiyet hakkından yoksun kalacak olmaları nedeniyle davacılar lehine tazminat vermesi olduğu hüküm altına alınmıştır. Tazminat verilmemesini ihlal nedeni sayan daire, tazminat miktarının tam değerini yansıtmamasının gerekli olmadığını ve bu nedenle davacıların beklentilerini karşılayacak bir bedelin, AİHM'nin götürü usul yöntemi ile belirlenmesi yoluyla karara bağlanacağını ifade etmiştir. Bu duruma örnek olarak, M. başvurusu, Başvuru No: 75606/01, Karar Tarihi:10/05/2007 kapsamında talep edilen tazminat tutarı 78.300,00 avro iken hükmedilen tutar 15.000,00 avro olarak karara bağlanması verilebilir (AİHM, 2021).

AİHM'nin konu ile ilgili verdiği ilk ihlal kararının ardından Türkiye'yi tazminata mahkûm eden kararların sayısında artış yaşandığı görülmektedir. Bu kararlar arasında A. ve Ö. başvurusu, Başvuru No:35973/02, 5317/02, Karar Tarihi: 30/01/2007; K. başvurusu, Başvuru No:41220/07, Karar

Tarihi:03/02/2009; K. ve diğerleri başvurusu, Başvuru No:1318/04, Karar Tarihi:03/06/2008; D. ve A. başvurusu, Başvuru No:1262/02, Karar Tarihi:30/05/2006; G. ve diğerleri başvurusu, Başvuru No:40/02, 41/02, 42/02, Karar Tarihi:18/03/2008; T. ve diğerleri başvurusu, Başvuru No:16858/05, 23953/05, 34841/05, 37166/05, 19638/06, 17654/07, Karar Tarihi:16/12/2008 örnek verilebilir (AİHM, 2021). Bunun üzerine Yargıtay 1. Hukuk Dairesi 10 Ekim 2007 tarihinde Yargıtay'ın önceki yerleşik uygulamaların aksine içtihat değişikliğine giderek AİHM tarafından verilen ihlal kararlarının önüne geçme noktasında yapıcı bir adım atmıştır. Kararın gerekçesi incelendiğinde; *“kıyıda kalan taşınmazına ait tapu kaydı Hazinece açılan tapu iptali sonucunda iptal edilen taşınmaz malikinin tazminat davası açabileceği”* vurgulanmıştır (Çelik, 2015). Aynı şekilde Yargıtay tarafından 1. Hukuk Dairesi'nin 18.01.2010 tarihli, E:2009/12967, K:2010/165 sayılı kararında, *“davacının tapuya dayalı hakkının korunması gerektiği”* ifade edilmiştir (Yargıtay, 2021).

AİHM'nin Türkiye'yi tazminata mahkûm eden kararları ardından, Yargıtay 4. Hukuk Dairesinin vermiş olduğu ilgili kararlar incelendiğinde; TMK'nin 1007. maddesinde *“tapu sicilinin tutulmasından doğan bütün zararlardan Devletin sorumludur”* şeklinde düzenlenen Devletin kusursuz sorumluluğu çerçevesinde tazminat kararları verdiği ancak tapuda iptali gerçekleştirilen taşınmazların kamunun hüküm ve tasarrufu altında bulunan kıyılarda bulunması ve davacının bu yeri kullanması göz önüne alınarak eski Borçlar Kanunu'nun 43-44. (TBK 53-54 maddeleri) maddeleri gereği indirim yapılmasına hükmettiği görülmektedir. Aynı dairenin ilerleyen süreçteki kararlarında ise; tapu malikleri tarafından açılan davaların haksız eylem nedenine dayalı maddi tazminat davaları olması nedeniyle mülkiyet hakkından yoksun kalan davacının dava tarihindeki mevcut zararını talep edebileceğine ilişkin hükümler bulunmaktadır (Çelik, 2015).

İlerleyen süreçlerde, AYM'nin konu ile ilgili yapılan bireysel başvuruları AİHM kararları doğrultusunda değerlendirmeye başladığı görülmektedir. Bu kapsamda AYM, H.U. başvurusu, Başvuru No:2018/1901, Karar Tarihi:26/05/2021 kapsamında, AİHM'nin tapu iptali ve mülkiyet hakkı ihlali konusundaki kararlarına gerekçesinde yer vererek konu ile ilgili görüş değişikliğine gitmiştir (AYM, 2021).

Kıyı alanları içinde kalan tapuların iptal yoluna gidilmesi mülkiyet hakkı açısından yargı sistemimizde farklı kararların verilmesine yol açtığı görülmektedir. Kadastro Kanunu'nun 12. maddesine eklenen ek madde ile söz konusu mağduriyetler engellenmeye çalışılmıştır. İlgili maddenin ilk hali *“Bu tutanaklarda belirtilen haklara, sınırlandırma ve tespitlere ait tutanakların kesinleştiği tarihten itibaren on yıl geçtikten sonra, kadastrodan önceki hukuki sebeplere dayanarak itiraz olunamaz ve dava açılmaz”* şeklinde düzenlenmiştir. Söz konusu maddeye 14 Mart 2009 tarihinde yapılan değişiklik sonucu *“Bu hüküm, iddia ve taşınmazın niteliğine yahut Devlet veya diğer kamu tüzel kişileri dâhil, tarafların sıfatına bakılmaksızın uygulanır”* ibaresi eklenmiştir. Yapılan değişiklik ile kadastro tespitinin kesinleşmesinden itibaren 10 yıl geçmesi halinde tapu iptal davası açılmasının önüne geçilerek mülkiyet hakkı ihlallerini azaltmak hedeflenmiştir. Buna karşılık

Kadastro Kanunu 12/3 maddesinde yapılan değişiklik, AYM tarafından 12.05.2011 gün ve E:2009/31 ve K:2011/77 sayılı karar ile iptal edilmiştir (AYM, 2021).

Tapuya tescil edildiği tarihte yürürlükte bulunan kanun hükümlerine riayet edilerek tapuya güven ilkesi sonucunda kazanılan özel mülkiyet kapsamındaki taşınmazlar hakkında kamu yararı amacı doğrultusunda tapu iptali yoluna gidilmesinin mülkiyet hakkının ihlalinin yanı sıra, tapuya güven ilkesini de olumsuz etkilediği ifade edilebilir. Meşru yollardan faydalanarak tapu sahibi olan kişilerin bu yolla tapularının iptal edilmesinin ise kişilerin nazarındaki adalet anlayışını etkilediği gözlenmektedir. Devletin alımını yasal olarak desteklediği tapu maliki olma durumunun güvenirliğini ve saygınlığını temin etmesi, hukuki süreçler kapsamında AİHM kararlarının Türkiye'nin prestijini etkilemesine de engel olacaktır. Anayasa'nın 35. maddesi ile güvence altına alınan mülkiyet hakkı, Türkiye'nin dâhil olduğu uluslararası sözleşmelerle de koruma altına alınması nedeniyle, kişilerin en önemli temel hak ve hürriyetleri arasında yer alan mülkiyet hakkına müdahalenin uluslararası toplum nazarında olumsuz bir kanaat oluşturması şüphesizdir. Bu doğrultuda ifade edilebilir ki; idare tarafından alınan kararlarda kamu yararı amacı ön planda olsa dahi, geniş kapsamlı ve muhtemel sonuçların öngörüsünün yapıldığı süreçlerin izlenmesi gerekmektedir.

Kıyı Alanlarına İlişkin Topluluk Davaları

Kıyı alanlarında yrtlen planlama süreçlerinin neden olduğu durumlardan bir diğeri, ekosisteme verilen zarar ile doğanın tahrip edilmesidir. Meydana gelen tahribatın, doğal sistem bütünlüğü kapsamında salt ilgili bölgede yaşayan özel mülkiyet sahibi maliklerini değil toplumun tüm kesimlerini etkilediği bilimsel bir gerçektir. Böylesi bir durum kapsamında, toplumun zarar gören kesiminin dava sürecinin nasıl işleyeceği ve ne yönde sonuçlanacağı oldukça önemlidir.

Bu konuda küresel perspektifte yrtlen süreçler kapsamında, Roma İmparatorluğu'nun hüküm sürdüğü tarihlerden günümüzde Avrupa'nın birçok ülkesine kadar toplumun zarar görmesi gerekçesiyle halkın dava açabileceğine ilişkin düzenlemeler mevcuttur. Kaynağını Roma hukukundan alan "*Actio Popularis*" ilkesi "*halk davası*" anlamına gelmekte; "*bireylerin kendi kişisel haklarının ihlal edildiğini ileri sürmeksizin, toplumun menfaatlerinin ihlal edildiği iddiasını taşıyan ve toplumun menfaatlerini korumayı amaçlayan başvurular*" olarak tanımlanmaktadır (Gökalp Alica, 2018). İdare tarafından yapılan uygulamalar sonucunda bireylerin özel hakkını değil, kamu güvenliğinin korunmasını ön planda tutan bu süreçte, Fransa, İspanya (imar, kıyı, doğal parklar vb. konularda), İrlanda, Portekiz gibi Avrupa'nın belirli ülkelerinde vrenin tahribatına neden olan uygulama ve faaliyetlerde toplu bir şekilde dava açılması kabul görmektedir. Actio popularis kapsamında açılan davalar, halk sağlığı, doğal ve kültürel vre bileşenleri, kentsel yaşam kalitesi gibi unsurlar üzerinde olumsuz etki oluşturan durumlara yönelik incelenmektedir. Böylesi durumlarda, ortak bir amaç doğrultusunda hareket ederek toplu bir şekilde dava açılmasının temel gerekçesi kamu yararıdır (Küçük, 2013; Gökalp Alica, 2018).

Türkiye perspektifinde, kıyı alanlarının görmüş olduğu zarar neticesinde toplu bir şekilde iptal davası açabilmenin dayanaklarından bir tanesi de Anayasa'nın 56. maddesidir. İlgili maddede, *“herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir.”* denilmek suretiyle toplumun tüm kesimine sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı tanınmıştır (T.C. Anayasası, 1982). Anayasal bir güvenceden kaynaklanması sebebiyle de kıyı alanlarının uğradığı tahribat sebebiyle toplumun menfaat ihlaline uğradığı sonucuna varılabilmektedir.

Çevre Kanunu'nun 3/a maddesi ile meslek odaları, birlikler ve sivil toplum kuruluşlarını içine alan bir tasnif yapılmıştır. Anılan madde hükmüne göre; *“başta idare, meslek odaları, birlikler ve sivil toplum kuruluşları olmak üzere herkes, çevrenin korunması ve kirliliğin önlenmesi ile görevli olup bu konuda alınacak tedbirlere ve belirlenen esaslara uymakla yükümlüdürler.”* şeklinde bir düzenleme yapılmıştır. Çevrenin korunmasında görevli olan meslek odaları, birlik ve STK'ların, kıyı alanlarının idarenin kamu yararı amacı taşımayan veya taşısaya bile kıyılarına verdiği zarar yanında ölçülü olmayan faaliyetleri ile menfaatlerinin ihlal edilmesi halinde idare mahkemelerinde iptal davası açabilecekleri sonucuna varılmaktadır.

Çevrenin zarar görmesi durumunda, idari yargıda iptal davasını kimlerin açabileceği hakkında İdari Yargılama Usulü Kanunu (İYUK)'ta iptal davası şartı olarak düzenlenen menfaat ihlali bakımından sorunu irdelemek gerekmektedir. İYUK'un 2/1-a maddesine iptal davasının; *“idari işlemler hakkında yetki, şekil, sebep, konu ve maksat yönlerinden biri ile hukuka aykırı olduklarından dolayı iptalleri için menfaatleri ihlâl edilenler tarafından açılabilir”* belirtilmiştir. İYUK'un 14/3-c maddesinde ehliyet hususunun ilk inceleme kapsamında var olup olmadığının tespit edileceği, aynı kanunun 15/1-b maddesinde ise ehliyet şartının sağlanmaması durumunda davanın reddine karar verileceği düzenlenmiştir. Davanın açılmasından sonra, ehliyet şartının sağlanması durumunda İYUK'un 31. maddesinin yapmış olduğu atıf ile Hukuk Muhakemesi Kanunu'nun ehliyete ilişkin 50. ve 51. maddeleri uygulanmaktadır (İdari Yargı Mevzuatı, 2019).

İdari yargılama içerisinde idari davaların açılmasında menfaat ihlali ve kişisel hak ihlali olmak üzere ikili bir ayırım yapıldığı görülmektedir. Üzerinde durulacak olan menfaat ihlali, kişisel hak ihlaline göre daha geniş bir kapsama sahiptir; şöyle ki *“İptal davası açabilmek için bir hakkın ihlal edilmesi koşulu değil, idari yargılama hukukuna özgü bir ehliyet kuralı olan menfaat ihlali yeterli sayılmıştır.”* (Gökalp Alıca, 2018). Bahsi geçen menfaatin ise davacı açısından meşru, güncel ve kişisel bir menfaat olması gerekmektedir. Kişisel menfaat şartından, ilgili idari işlemin doğrudan veya dolaylı olarak davacının menfaatini ihlal etmesi anlamı çıkartılmamalıdır. İdari işlem dolayısıyla kişisel hakların değil toplumun çıkarının zarar görmesi halinde menfaat ihlalinin oluştuğundan söz edilebilecektir. *“Danıştay'ın son kararlarında da menfaat ihlali koşulunu geçmiş uygulamalar aksine geniş tuttuğu görülmektedir.”* (Yıldırım, 2010).

Danıştay uygulamalarına bakıldığından menfaat gruplarının İYUK'un 2/1-a maddesine dayanarak iptal davası açabilecekleri hususunda yerleşik bir içtihat bulunmamaktadır. Türkiye özelinde kıyı alanlarında gerçekleştirilen faaliyetler nedeniyle birçok farklı grubun zarar gördüğü bilinmektedir. Bu kapsamda, Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu'nun KKÇ'nin iptali gerekçesiyle başvuru dava sürecine yönelik imar planlarına karşı dava açma ehliyeti bulunan Mimarlar Odası'nı iptal davasını açma konusunda da ehliyet sahibi olarak kabul etmesi örnek olarak gösterilebilir (Gökalp Alica, 2018). Bir diğer örnek olarak, baroların kıyılarıdaki ekosistemin ve çevrenin görmüş olduğu zarar dolayısıyla iptal davası açabilme ehliyetinin bulunup bulunmadığı konusunda Danıştay'ın farklı kararları mevcuttur. 1136 sayılı Avukatlık Kanunu'nun 76. maddesinde; baroların insan haklarını savunmak ve korumak görevinin olduğundan bahsedilmektedir. Aynı kanununun 95/21 maddesinde de baro yönetim kurulunun görevleri arasında "*Hukukun üstünlüğünü ve insan haklarını savunmak, korumak ve bu kavramlara işlerlik kazandırmak*" sayılmıştır (Bağrıaçık, 2016).

Kıyıların görmüş olduğu zararda baroların menfaat ihlalinin Danıştay'ın son kararlarında olduğu gibi geniş olarak yorumlamak gerekmektedir. Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu'nun, 7.4.2005, E. 2003/417, K. 2005/234 sayılı hükmü incelendiğinde baroların avukatlık mesleği ile ilgisi olmayan ancak hukukun üstünlüğü ve insan haklarını savunma noktasında görevi olduğundan menfaat ihlali sebebiyle dava açabileceği kabul edilmiştir. Avukatlık Kanunu'nun 76. ve 95/21. maddeleri kapsamında, hukukun üstünlüğü ve insan haklarını koruma noktasında sorumluluğu bulunan baroların kıyılarda meydana gelen tahribat gerekçesiyle iptal davası açısından ehliyet sahibi sayılmasının önemine yer verilmiştir.

Bu kapsamda gözlenen bir diğer konu ise, plansız ve izinsiz doldurulmuş alanlar vb. bölgelerde kamu yararı gözetmeksizin ve gerekli bilimsel bulgulara dayandırılmadan kıyı alanlarına zarar veren uygulamalar sonucunda menfaat gruplarının yanında ilgili bölgede yaşayan kent sakinlerinin de zarar görmesidir. Kent sakinlerinin mağduriyeti, ihlal konusu bölgeye ne derece yakın olmaları ile doğrudan ilişkilidir. Danıştay'ın konu ile ilgili Zafer Park davası kapsamında, Danıştay 6. Dairesi'nin 16.12.1986 tarih ve E.1986/1323, K.1986/1135 sayılı kararında, kent sakinlerinin menfaat ihlali kapsamında bir araya gelerek dava açmasında hukuka aykırı bir durum tespit edilmediği belirtilmiştir (Danıştay, 2021).

Menfaat ihlali kapsamında dava açma ehliyetlerinin varlığı tartışılacak birçok menfaat grubu bulunmaktadır. Siyasi partiler, dernekler, vakıflar, meslek odaları, barolar vb. farklı grupların kıyı alanlarında yaşanan ihlallerin etkisiyle dava açma yönünden nasıl bir durum içinde bulduklarını incelemek mümkündür. Konuya dair genel bir değerlendirme yapıldığında; merkezi ve yerel yönetimlerin kıyıların kullanımına yönelik ancak amaca aykırı uygulamaları sonucunda kamu yararı açısından misyon edinmiş olan grupların menfaatlerinin ihlal edildiğini kabul etmek yerinde bir çıkarım olacaktır. İlk derece mahkemeleri ile istinaf ve temyiz aşamalarını da içine alacak şekilde menfaat gruplarının dava açma ehliyeti yönünden ortak bir bakış açısının ve karar verme

mekanizmasının geliştirilmesi önem arz etmektedir. Mahkemelerin kıyıların sürdürülebilirliğini olumlu yönde etkileyecek ve zarara uğratılmasını engelleyecek kararları neticesinde yaşanan çelişkilerin son bulacağı kuşkusuzdur.

SONUÇ

Küresel perspektifte Türkiye, coğrafi konumunun etkisiyle birçok ülkeye kıyasla (yüz ölçümüne oranla) oldukça uzun kıyı şeridine sahip bir ülkedir. Sahip olduğu kıyı alanları, çevresel, kültürel ve ekonomik tabanlı bir zenginlik sunmaktadır. Ülkenin bulunduğu coğrafi konumun zenginliği ve kıyı şeridi uzunluğu göz önüne alındığında, kıyı alanları ülkesel kalkınma ve vatandaşların refahı açısından oldukça önemli fırsatlar sunmaktadır.

Bu çalışmada, doğal ve kültürel çevrenin önemli bir unsuru olan kıyı alanlarına ilişkin yaşanan hukuki süreçler incelenmiştir. Çalışmanın amacı doğrultusunda, geçmişten günümüze henüz sistematik bir çözümü olmayan; kıyı alanlarının kullanımına yönelik ortak mevzuat bulunmaması, bilimsel verilerden uzak menfaat odaklı kıyı çalışmaları, kıyının jeomorfoloji, biyoçeşitlilik vb. unsurlarına yönelik koruma-kullanma dengesinin gözetilmediği uygulamalar vb. gibi sorunların hangi merkezde toplandığı hakkında bilgi verilerek yaşanan sorunların bireysel ve toplu olarak sebep olduğu hukuki ihlallere değinilmiştir. Yaşanan ihlallere ilişkin hukuki süreçler araştırılmış ve somut olaylardan yola çıkılarak sonuç odaklı ve çalışmanın aydınlatılmasına yardımcı olma hedefinde çıkarımlar yapılmaya gayret edilmiştir. Bu doğrultuda, kıyı alanlarına ilişkin yaşanan hukuki sorunların merkezinde çevrenin korunması ile bireysel ve toplu ihlallerin giderilmesine ilişkin kıyı alanlarında hak sahibi olan tapu malikleri ve kıyı alanlarına ilişkin farkındalığı yüksek kıyı sakinleri ve STK'lar tarafından başlatılan yasal süreçlerin yer aldığı ifade edilebilir. Bu süreçlerde hukuki uyuşmazlıklara AİHM müdahalesinin ardından davacıların talep ettikleri dava konusu değeri daha fazla elde ettikleri gözlenmektedir. Bununla beraber ifade edilebilir ki; kıyı alanlarına yapılan haksız müdahaleleri engellemek adına yasama ve yürütme erkinin birlikte oluşturacağı daha etkin ve etkili koruma mekanizmasının varlığı ve sürdürülebilirliği son derece önemli olacaktır. Çalışmada ifade edilen ihlallerin gerçekleşmesinin öncesinde gerekli yasal adımların atılmasıyla, muhtemel sorunların gerçekleşme ihtimalini en az düzeyde tutmak gerekmektedir.

Doğal ve kültürel değerlerin sürdürülebilirliği, nitelikli yürütülen ilgili süreçler ile mümkündür. Ülke vatandaşlarının yaşam standartlarını yükseltmek amacıyla doğal kaynakları kullanma yönelimleri, yasal sınırlayıcılar, bilimsel bulgular ve bireysel farkındalıklar doğrultusunda sürdürülebilir olacaktır. Bu doğrultuda, çalışma kapsamında belirlenen öneriler aşağıda sunulmuştur;

- Türkiye’de kıyıların geleceği, vatandaşların temel hak ve hürriyetleri, doğal sistem bütünlüğü ve kamu yararının zorunluluğu üçgeninde ortak bir anlayış benimsenerek planlanmalıdır. Bu noktada, mutlak çözüm odaklı çalışmalar sürdürülebilirliği destekleyebilir. Anayasa’nın 43. maddesinde

belirtildiği üzere kıyılar devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Devleti temsil yetkisine sahip hükümetler, kamu kurum idarecileri, belediye yönetimleri ve devlet altında yaşayan kişi/toplumun devletin emaneti olan kıyıları koruması oldukça önemlidir. Bu doğrultuda ifade edilebilir ki; kıyılar devletin ve devlet altında yaşayan kişilerin hazinesi olarak düşünölmeli, buna bağılı olarak geçmişteki olumsuz örnekleri yinelemeyen ve geleceğı nitelikli planlayan bir sistem benimsenmelidir.

- Kıyı alanlarının ekonomik, coğrafik, jeomorfolojik, sosyal, ekolojik, siyasi vb. kapsamda çok yönlü etkileşime ve değere sahip olması, bireysel ve toplumsal olarak kıyılarına bu denli yönelimin bir gerekçesi niteliğindedir. Bu nedenle ifade edilebilir ki; önemli bir kıyı şeridine sahip olan Türkiye’de kıyılar hakkında ortak mevzuat çalışmasının yapılması da zaruri bir durum haline gelmiştir. Hukukun belirlediğı sınırlar içerisinde hareket etmenin hata riskini en az düzeyde tutacağından yola çıkılarak, kıyılar ile ilgili söz sahibi olan merkezi ve yerel otoritelerin yararlanacağı ortak kıyı mevzuatının izinsiz, plansız ve kıyı alanlarında kültürel baskı oluşturan uygulamaların önüne geçilebilmesinde etkili olacağı düşünölmektedir. Yapıcı yasaların üzerinde oluşturulan kıyı politikası anlayışı, üstün akıl ve liyakat ile donatılmış yöneticilerin ve bahsi geçen ölçütlere saygılı toplumların varlığı mevcut sorunlara karşı çözüm üretmenin ötesinde geleceğı inşa etme adına önemli bir başlangıç olacaktır.
- KKÇ tespiti süreçlerinde, ilgili bilimsel araştırmalar incelenerek, verilerin ve bulguların göz önüne alındığı ortak bir anlayış benimsenebilir. Bunun yanı sıra, kadastral çalışmaların ve KKÇ tespitinin uyumlu ve birbirini tamamlayan sistematik akış içinde yapılmasının, benzer sorunların çözümünde fayda sağlayacağı düşünölmektedir.
- Kıyı alanları planlama süreçlerinin kısa, orta ve uzun vadeli hedeflere yönelik nitel ve nicel araştırma süreçlerine dayandırılması gerekmektedir. Kalkınmanın sürdürülebilir tabanlı yönetimi, söz konusu çevresel dinamikler ve bu kapsamdaki doğal kaynak rezervleri gözetilerek sağlanmalı, gelecekte meydana gelmesi muhtemel olumsuz etkiler önlenmelidir. Böylelikle kıyı alanlarının etkin ve dengeli kullanımı sağlanabilir.
- Kıyı alanlarına yönelik yürütölen planlama süreçlerinde analitik araçlardan yararlanmak ve koruma-kullanma dengesinin gözetildiğı somut öneriler geliştirmek, birbiri ile çelişen kullanım taleplerinde optimal bir denge sağlayacaktır. Bununla beraber, kıyı kaynaklarının sürdürülebilirliğini destekleyerek, taleplerin neden olabileceğı ekolojik etki ve riskleri en a düzeye indirmek gerekir. Sistematik yürütölen planlama süreçlerine tabi olmayan uygulamalar ve kıyıların “devletin hüküm ve tasarrufu altında olması gerekçesiyle” doldurulma uygulamaları gibi nedenlerle sürdürülebilir olmayan kararların engellenmesi amacıyla çözüm odaklı ilkelerin benimsenmesi oldukça önemlidir. Belirli bir zaman aralığında olması muhtemel deniz seviyesindeki artış göz önünde bulundurularak uzun vadeli çözüm önerileri belirlenmelidir. Bu önerilerin, yerel ve bölgesel ölçekte çözümler sunması, etkin ve yerinde müdahale süreçlerini destekleyecektir.

- Kıyı alanlarına yapılan müdahalelerin doğal sistem bütünlüğü kapsamında fauna ve flora varlığına etkisinin boyutu, göz önüne alınması gereken diğer bir konudur. Koruma-kullanma dengesi gözetmeyen, kıyı ekosistemlerinin zarar gördüğü uygulamaların önüne geçilmelidir. Uygulanan doğal tabanlı çözümler, söz konusu bölgelerin diğer doğal karakteristiklerini destekleme yönünden de ayrıca katkı sunacaktır.

Sonuç olarak ifade edilebilir ki; kıyı planlamalarına yönelik karar verme ve uygulama faaliyetleri kapsamında, salt ekonomik tabanlı değil, ekolojik ve sosyal gereksinim-beklentilerin göz önüne alındığı bütüncül bir yaklaşımın benimsenmesi oldukça önemlidir. Böylelikle, hem çevre bileşenlerinin hem de kamu yararının gözetildiği uygulamaların artması mümkün olacaktır. Türkiye'nin sahip olduğu doğal ve sosyoekonomik açıdan zengin kıyı alanlarına yönelik yoğun ilgi göz önüne alındığında, toplumun büyük bir kesiminin menfaatine uygun ve doğa tabanlı planlama süreçlerinin yürütülmesi zorunlu bir gereksinim olarak ifade edilebilir. 1982 Anayasası ve ilgili kanunların belirlediği “kamu yararı” kriterinin salt lafzi anlamda kalmayarak, ilgili otoriteler tarafından yürütülen uygulamalarda ve düzenlemelerde kendine yer bulması oldukça önemlidir.

KAYNAKÇA

743 nolu Kanun (1926). Türk Kanunu Medenisinin Yürürlükten Kaldırılmış Hükümleri. <<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/5.3.743.pdf>> (e.t. 05/06/2021)

AİHM (2021). Case Law, Judgments and Desicions, <https://hudoc.echr.coe.int/tur#%7B%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D%7D> (Erişim Tarihi: 20/05/2021).

Akça, N. (2004). Kıyı Kenar Çizgisinin Tespiti ve Uygulama Sorunları. Türkiye Kıyı ve Deniz Alanları V. Ulusal Konferansı, *Türkiye Kıyıları 04 Bildiriler Kitabı*, s.275-284.

Akdeniz, H. B. ve İnam, Ş. (2021). Türkiye’de Yaşanan Kıyı Kenar Çizgisi-Mülkiyet Sorunlarının Örnek Olaylarla Değerlendirilmesi. *Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi* 9(1), sayfa 139 – 149.

Akyılmaz, B., Sezginer, M. ve Kaya, C. (2006). *Türk İdare Hukuku*. 7.Baskı, Ankara-İstanbul, Seçkin Yayınevi.

Avcı, S. (2017). Kıyı Alanlarının Kullanımında Beşerî Faktörler. *İçinde Yasal ve Bilimsel Boyutları ile Kıyı*, Jeomorfoloji Derneği Yayını, Sayfa:117-146, İstanbul.

AYM (2021). Anayasa Mahkemesi, Kararlar, Bireysel Başvuru, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 20. 05. 2021).

Bağrıaçık, A. (2016). Danıştay Kararları Işığında İdari Yargıda Menfaat İhlali. İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt:7 Sayı:2 Yıl 2016.

Balık, İ. (2017). Kent Akademisi. *Kent Kültürü ve Yönetimi Hakemli Elektronik Dergi*, Cilt: 10 Sayı: 29/1, İlkbahar 2017.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963). Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Planlar ve Programlar, Birinci Kalkınma Planı.

Connor, E. O., Hynes, S. ve Chen, W (2020). Estimating the non-market benefit value of deep-sea ecosystem restoration: Evidence from a contingent valuation study of the Dohrn Canyon in the Bay of Naples. *Journal of Environmental Management*, Volume 275, 1 December 2020, 111180.

Çelik, K. (2015). Kıyı Alanlarının Planlanmasında Kıyı Kenar Çizgisinin Önemi. *Küresel Mühendislik Çalışmaları Dergisi*, 2 (1), 36-43.

Çelik, Ö. (2015). Kıyı Mevzuatı Uygulamasında Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, Sayı:6, sayfa:99-109.

Danıştay (2021). Danıştay Başkanlığı, Karar Arama, <https://karararama.danistay.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 25.05.2021).

Derici, B. (2018). *Bütünleşik kıyı Alanları Yönetiminin (BKAY) göl kıyılarında uygulanabilirliği: Eğirdir Gölü örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2018.

Eke, F. (1995). Kıyı Mevzuatının Gelişimi ve Planlama. T.C. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Teknik Araştırma ve Uygulama Genel Müdürlüğü, Yayın no:77, Ankara.

Ergürhan, E. (2008). *Foça'da Kıyı Alanı Kullanımı ve Kıyı Kullanımı Bilincinin Değerlendirilmesi*. T.C Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı Coğrafya Öğretmenliği Programı Yüksek Lisans Tezi, İzmir, Türkiye.

Erinç, S. (1973). Türkiye'nin şekillenmesinde neotektoniğin rolü ve jeomorfoloji - jeodinamik ilişkileri: *Jeomorfoloji Dergisi*, 5, 15 - 25.

Erol, O. (1996). Türkiye’deki Kıyı Kullanım Sorunlarına Jeomorfolojik Yaklaşım. Ank. Üniv. Türk. Coğ. Araşt. ve Uyg. Merk., III. *Coğrafya Sempozyumu Bildiri Özetleri*, Ankara, 146-148.

Ertek, A. (1996). Karadeniz Kıyılarımızdaki Ayçöreği Şekilli Koylarda Jeomorfoloji-İnsan İlişkileri. Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi, III. *Coğrafya Sempozyumu*, Ankara.

Gary, A. ve Klee, A. (1999). *The coastal environment: toward integrated coastal and marine sanctuary development*. Prentice Hall, New Jersey.

Gökalp Alıca, S. S. (2018). Çevrenin Korunmasına İlişkin İptal Davalarında Kişisel Menfaat Kavramı. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Kasım-Aralık 2018, Sayı 139, ss. 165-220.

Hervann, P. Y. ve Gascuel, D. (2020). Exploring the impacts of fishing and environment on the Celtic Sea ecosystem since 1950. *Fisheries Research*, Volume 225, May 2020, 105472.

IPCC (2018). Sea Level Change Supplementary Material. https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/07/WGI_AR5.Chap_13_SM.1.16.14.pdf (Erişim tarihi, 01.06.2021).

İdari Yargı Mevzuatı (2019). 36. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara.

İklimBU (2021). Deniz Seviyesinin Yükselmesi. <http://climatechange.boun.edu.tr/deniz-seviyesinin-yukselmesi/> (Erişim tarihi:01.07.2021)

İyimaya, O. (2011). Türkiye’de Arazi Yönetimine İlişkin Sorunlar. Panel, *Arazi Yönetimi Çalıştayı*, 26-27 Mayıs 2011, İstanbul.

Keleş, R. (1998). *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*, 2. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi.

Kırkık, K. P. (2010). *Tarihi Süreç İçerisinde Kıyı Alanlarının Kamusal Kullanımına Kentsel Tasarım Yaklaşımları Haliç Örneği*. T.C. İstanbul Kültür Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Şehircilik Programı.

Kıyı Kanunu (1984) <<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3621.pdf> > e.t. 13/06/2021.

Kıyı Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelik (1992). 03.08.1990 Tarihli ve 20594 Sayılı Resmî Gazete.

Koçman, A. (1981). Yukarı Kura Nehri havzasının genel jeomorfolojik özellikleri ve evrimi : *Jeomorfoloji Dergisi*, 5.1 – 32.

Küçük, E. (2013). *Roma Hukuku Davalar Sisteminde Actio Popularis*. Adalet Yayınevi, Ankara.

Ramsar (2011). Kıyı Çizgisinin Sabitlemesi&Fırtınadan Korunma. Sulak Alan Ekosistem Hizmetleri, https://wwftr.awsassets.panda.org/downloads/ramsar_3.pdf (e.t. 05.05.2021).

Sayıştay Başkanlığı (2006). *Kıyıların Kullanımının Planlanması ve Denetimi*. Performans denetim Raporu, <https://www2.sayistay.gov.tr/tr/Upload/62643830/files/raporlar/diger/K%C4%B1y%C4%B1lar%C4%B1n%20Kullan%C4%B1m%C4%B1n%C4%B1n%20Planlanmas%C4%B1%20ve%20Denetimi%20Performans%20Denetimi%20Raporu.pdf> (e.t. 02/06/2021).

Semenderoğlu, A. (1996). Kıyı alanlarının ekolojik turizm ve rekreasyon planlamasında fiziki coğrafya ve jeomorfolojik yöntemlerin önemi. *Ank. Üniv. Türk. Coğ. Araşt. ve Uyg. Merk., III. Coğrafya Sempozyumu Bildiri Özetleri*, Ankara, 146-148.

Sesli, F. A. ve Akyol, N. (1999). Türkiye’de Kıyı Alanları Konusunda Geçmişten Günümüze Ulusal Mevzuat. *TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisliği Dergisi*, 86, 101-111.

Solmaz, S. (2017). *Geçmişten Günümüze Türkiye Kıyı Politikaları ve Türkiye Kıyılarında Yaşanan Mülkiyet Sorunları*. T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Uzmanlık Tezi, Ankara.

T.C. Anayasası (1982). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf>, (e.t. 25/04/2021).

Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü (2020). Kadastro Dairesi Başkanlığı, Türkiye’nin Güncel Kadastro Durumu, <https://www.tkgm.gov.tr/index.php/teftis-kb/faaliyet-raporlari> (e.t. 04.04.2021).

TDK (2021). Türk Dil Kurumu Sözlükleri, <https://sozluk.gov.tr> (e.t.18/06/2021).

Tırlı, A. (2006). *Sulak Alanlar*. Oran Yayıncılık, İzmir.

- Turoglu, H. (2019). Geomorphological Identification of Artificial Coasts: The Case of Diliskelesi (Kocaeli, Turkey). *Journal of Geography-Cografya Dergisi*, 11-27.
- Turoğlu, H. (2010). Alçak Kıyılarda Kıyı Kenar Çizgisi Problemi. Ulusal Jeomorfoloji Sempozyumu 2010, Afyon, Turkey, *Bildiri Kitabı* ss. 206-218.
- TÜİK (2021). Güncel nüfus ve GSMH bilgileri. <http://www.TÜİK.gov.tr> (e.t. 28/04/2021).
- Uçar, İ. (2016). İdare Hukukunda Kamu Gücü Ayrıcalığı Kavramı ve Bir Kamu Gücü Ayrıcalığı Olarak Hukuka Uygunluk Karinesi., Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XX, Y. 2016, Sa. 3
- Uğurlu, Ö. (2020). Gölbaşı Özel Çevre Koruma Bölgesi Ekosistem Hizmetlerinin Ankara Kenti İçin Öneminin Değerlendirilmesi. *Ankara Araştırmaları Dergisi*. 2020; 8(1): 23-47 | DOI: 10.5505/jas.2020.46338.
- Uydur, H. A. (2012). İzmir-Foça Arasında Kıyı Gelişimi ve Kıyı Alanı Kullanımı. <<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>> (e.t. 13/06/2021).
- Uzun, B. ve Çelik, N. (2011). Kıyı Alanlarındaki Kamu Taşınmazlarının Yönetim Sorunları. 7. Kıyı Mühendisliği Sempozyumu, 21-23 Kasım 2011, Trabzon.
- WWF (2011). *Ramsar Sulak Alan Özetleri*. Sulak Alan Ekosistem Hizmetleri Giriş.
- WWF (2018). *Türkiye'deki Ramsar Alanları Değerlendirme Raporu*. WWF-Türkiye (Doğal Hayatı Koruma Vakfı). https://wwftr.awsassets.panda.org/downloads/wwf_turkiye_ramsar_alanlari_degerlendirme_raporu.pdf (e.t. 05.05.2021).
- Yardımcı, M. C. (2017). *Kentsel kıyı alanlarında kıyıya kamu erişimini sağlama ölçütleri "Bakırköy, Yeşilköy-Yeşilyurt Kentsel Kıyı Bölgesi Örneğinde*. Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Yargıtay (1997). Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, 28/11/1997 tarih, E.1996/5, K.1997/3 https://www.hukuki.net/ictihat/Yargitay_Hukuk_Genel_Kurulu_IBK_1996_5.php, e.t. 26/06/2021.
- Yargıtay (2021). Yargıtay Başkanlığı, Karar Arama, <https://karararama.yargitay.gov.tr/YargitayBilgiBankasiIstemciWeb/>, (Erişim Tarihi: 22.05.2021).
- Yıldırım, T. (2010). *İdari Yargı*, 2. Baskı, Beta Yayını, 2010, s.387-393.